

УДК 329.7:316.6:061.2 (477)

РОЗВ'ЯЗАННЯ ДИЛЕМИ «ГРОМАДСЬКЕ / ПРИВАТНЕ»: АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Надія Гапон

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна*

Розглянуто зовнішні (інституційні) та внутрішні (суб'єктні) чинники дилеми «громадське / приватне». Проаналізовані причини низької мотивації участі жінок у громадських організаціях. Обґрунтовано необхідність оновлення цілей жіночої стратегії розбудови української соціокультури. Охарактеризовані пріоритетні вектори стратегії «етики турботи» жіночих громадських організацій.

Ключові слова: громадська участь, жіночі організації, соціальні інновації, політика.

Політичні трансформації, які відбулися в європейських країнах за останнє десятиліття, вплинули на безліч сфер суспільного життя. Нові ліберальні ідеології, які широко пропагуються в суспільствах, головню спираються на ідею економічної раціональності. Вони призводять до незворотних змін традиційних поглядів, цінностей, а також поведінки, яка пов'язана з жіночими та чоловічими суспільними ролями. Такі зміни мають істотне значення також у приватній (родинній) сфері життя. Це підтверджують філософські, соціологічні, психологічні дослідження, численні наукові публікації інтердисциплінарного та міжнародного характеру.

Специфіка соціально-економічного становища української держави кінця ХХ – початку ХХІ ст. обумовила соціальну активність людей, яких щораз більше турбувало не лише безробіття, низька оплата праці, а загалом низька якість життя їхніх родин. Саме в цей період в Україні створюється найбільша кількість громадських організацій, серед яких дві сотні – жіночі організації. Вони мають досвід роботи, виховали нові кадри. Однак жорстка стратегія суб'єктивізації, пов'язана з виживанням власної сім'ї, не давала змоги жіночому суб'єктові вийти в площину значущих громадських ініціатив, політичної активності. Науковці зауважують, що глобалізаційно-міграційні процеси увиразнюють нову систему вартостей самореалізації особистості, яка впливає на традиційні, духовно-моральні засади родини, сфери жіночого, приватного. Дилема «громадське / приватне» в діяльності жіночих організацій упродовж років аналізувалася політологами, філософами, істориками (О. Орлик, О. Забужко, Р. Губань, І. Жерьобкіна, М. Богачевська-Хом'як, В. Цуницька, О. Ярош та ін.). До неї зверталися літературознавці (Н. Зборовська, Т. Гундорова та ін.), соціологи й психологи (Я. Шкурко, С. Хрисанова, Т. Говорун, Н. Кутова, Н. Молдован та ін.). Останнім часом українські дослідники (філософи, культурологи, психологи та ін.) вивчали розрізнені аспекти впливу політичних, соціально-економічних, культурних, релігійних, психологічних чинників на формування особистості жінки та її залучення до сфери громадського.

Мета нашого дослідження – узагальнити наукові позиції міждисциплінарного дискурсу сутності дилеми «громадське / приватне» в діяльності жіночих організацій та перспективи її розв'язання.

Українська жінка вже на початку ХХІ ст. виявилася замкненою в драматичному колі приватних почуттів: одночасного переживання провини за соціальні умови буття й відповідальності за родину. Ситуацію відходу жінки від сфери громадського посилила масштабна жіноча міграційна мобільність. Сотні жіночих організацій (традиціоналістського типу, соціально орієнтовані, професійні, релігійні) у своїй благочинній діяльності зіштовхнулися з комплексом проблем української родини. Це проблеми жінок – жертв нелегальної міграції, асоціальної поведінки дітей, залишених батьками-заробітчанами, проблеми дезадаптації жінок, які повернулися з трудової еміграції тощо.

Особливістю сучасного життя є прагнення до індивідуалізації, наслідком чого стало розмежування між приватним та громадським життям жінки. Крім цього, сучасна родина перестає бути авторитарною, сакральною, скерованою на продовження роду, єднання поколінь, багато-

функційною, підтримуваною суспільним інтересом соціальною інституцією. Вона стає малою групою, атомарною, демократичною, світською, малодітною, мобільною, спрямованою на почуття й індивідуальний розвиток, з обмеженими функціями та зміненими гендерними ролями. Крім цього, дослідники названої проблеми зазначають, що в сьогоденні суспільстві зростає кількість жінок, які свідомо обирають самотність. Так звані „single” створюють не сталі, формальні подружні зв'язки, а лише пари тимчасових співмешканців. Стають суспільно толерованими бездітні (за власним бажанням) подружжя – dual income-no kids; жінки, які виховують дітей, народжених поза шлюбом; розлучені пари. Усе це озвучується засобами масової інформації та легітиміє нові онтологічні конструкції, зумовлює все більше їх сприйняття суспільством.

Для зменшення негативних аспектів глобалізаційно-міграційних процесів, які відбилися на становищі українського жіноцтва й родини загалом, треба задіяти всі позитивні ресурси інформаційного суспільства. Необхідно посилити суспільну комунікацію, спрямовану на відродження повновартісної сфери приватного, цінностей материнства, традиційних цінностей української родини. Жодна країна світу не виходила з кризи виключно завдяки економічним чинникам. Є три елементи, завдяки яким у минулому вдавалося долати кризові явища: релігія, держава й культура. По-перше, жіночим організаціям за підтримки церкви, освітніх інститутів, різних просвітницьких організацій, асоціацій треба інтенсифікувати діалог із жінками. Адже в основі будь-якої життєдіяльності сім'ї лежить певна психокультура, яка визначає соціальну мобільність родини. Членам жіночих організацій потрібно провадити діалог із матерями стосовно економічної мотивації їхньої діяльності – для чого заробляти гроші, втрачаючи емоційні, духовні зв'язки з членами родини? По-друге, треба активно впливати на роботу українських владних інститутів стосовно розробки проєктів, скерованих на покращення соціально-економічного становища українських родин. Тут ідеться про активне реформування, системну роботу всередині українського суспільства, яка включатиме соціальні, освітні проєкти.

Звернемося до мотивації участі жінок у громадсько-політичній діяльності. Існує безліч поглядів на умови та чинники громадської активності особи. Згідно з З. Фрейдом громадська активність, політична діяльність отримує поштовх від самоусвідомлення індивідом можливості захищати власні інтереси (виявляти домінування, здійснювати вплив, маніпулювати, підпорядковувати). Це стає можливим, коли сформується «Супер-Его» як підструктура особистості, інтерналізована версія екстернальних експектацій, норм і стандартів поведінки. Інший психоаналітик А. Адлер виокремлює почуття спільності з іншими як чинник, що посилює соціальні контакти та політичну поведінку. Тут лідерство та влада над іншими можуть бути для жінки компенсацією певного комплексу меншовартості. Е. Фромм вбачає в соціальній активності втечу від самотності. Страх самотності посилює мотивацію громадянської активності, яка є прагненням уникнути соціальної ізоляції. Деякі інші дослідники (Г. Кантріл, К. Кеністон) вважали основною мотивацією жінок до громадської діяльності пошук сенсу в деморалізованому світі. Отже, захист цінностей внутрішнього та зовнішнього світу є мотивом участі в жіночому громадському русі. Соціальні психологи Дж. Гешвендер та Л. Зурхер вибудували модель «відносної деривації», коли причиною залучення до громадських організацій є певний внутрішній стан, який характеризується невідповідністю між бажаннями особи та її соціальним статусом. Згідно з цією моделлю особа бере участь у громадській організації (об'єднанні, русі), коли збільшується розрив між бажаним та соціокультурною реальністю [1, с. 16].

Виокремлені внутрішні та зовнішні мотиватори зростання громадської активності так чи інакше працюють у будь-якому соціокультурному контексті. Однак основною причиною «гальмування» громадської активності українських жінок стала їхня масова мобільність, вихід жінок за межі українських реалій, тобто їхня трудова міграція. Остання на два десятиліття (до листопада 2013 року) «заморозила» цей стан невисокої участі жінок у громадсько-політичному житті України. Революція гідності дала поштовх громадській активності жінок, а війна посилила чималі волонтерські ініціативи жінок – членів громадських організацій.

Сучасні технології соціалізації жінки (освіта, навчання, виховання) у своїй різноманітності несуть незмінний архетип аніми, ідеалу гендерної поведінки (співчуття, співпереживання, схильності до емоційного залучення). Так виникає жіноча «етика турботи», яка є основою розбудови суспільства. «Етика турботи» жінок має свою специфіку вияву, яку важливо поглиблювати в кількох напрямках. Першим вектором є розбудова жіночих соціокультурних мереж. Це різно-

манітні об'єднання, трансакції громадян, інтерактивні відносини, які утворюють конструкцію самоідентифікації особистості, забезпечують психологічну підтримку, матеріальну допомогу, послуги й інформацію, соціальні зв'язки. У соціокультурній мережі громадські організації відіграють важливу роль. Зрозуміло, що будь-яка суб'єктивація жіночого гендеру в соціокультурі поза їхніми межами видається позірною. Соціальний «ейджизм», який виявляється в обмеженні доступу до ресурсів і відчуженні від участі в прийнятті рішень певними віковими групами населення можна подолати лише розбудовою соціокультурних мереж.

Другим вектором поглиблення «етики турботи», на нашу думку, є постановка соціальних цілей та осмислення шляху суб'єктивації (політичної, психологічної), модернізація погляду й мислення жінки. Українська постсучасність відкрила нові перспективи дискусій: жінка – національна культура – держава. Представниці Харківської та Київської гендерних шкіл ще в 1990-х рр. зійшлися на думці про активну роль жінки в будівництві держави. Науковці Київської гендерної школи говорили про роль жінки в розбудові національної освіти, культури, загалом національної держави. Натомість представниці Харківської гендерної школи зосереджувалися головню на ролі активної жінки в побудові соціальної держави. Сьогодні можна стверджувати, що держава може спиратися лише на національний соціокультурний простір, який потребує постійної розбудови. «Українська держава в історичному сенсі була і є кінцевим національним вивершенням саме українського громадянського поступу й супровідної дискурсивної етичності», – зауважує філософ А. Карась [2, с. 480]. Можна погодитися з думкою філософа про те, що слабкість українського соціокультурного дискурсу показала всю слабкість соціальних сил, здатних захищати національну державу, тому спричинила вразливість до чужих зазіхань [2, с. 480].

У будь-який історичний період жіночий гендер переживає соціокультурне обмеження власної суб'єктивації. Неможливість протистояти недемократичним державницьким установкам трансформується у феномен гендерної провини. Українська жінка довго залишалася замкненою в драматичному колі власної суб'єктивності, одночасного переживання провини й відповідальності за соціальні умови буття. Це особливо позначилося на спотвореній «етичній турботі» – маскулінізації жіночої суб'єктивності в ситуації масового безробіття й трудових міграцій. Невідрефлексованість власних цілей жінками формує в них негативні стереотипи соціального мислення, які призводять до пасивності, залежності, а також до створення «технічних» партій, які шкодять залученню жінок до політики. Громадсько-політичні жіночі ініціативи фактично перетворилися на фрагментарну, часткову діяльність. За увесь час української політичної історії жодна жіноча партія («Жінки України», Всеукраїнська партія «Жіночі ініціативи», «Жіноча народна партія (об'єднана)», «Солідарність жінок України», Всеукраїнське політичне об'єднання «Жінки за майбутнє» тощо) не потрапила до парламенту. Нинішні українські реалії дещо посилили суспільно-громадський аспект діяльності жіночих організацій.

Третій вектор поглиблення «етики турботи» підказує сьогодення: це входження в європейський соціокультурний простір із його системою демократичних цінностей, рівністю прав та можливостей. Тому необхідною є соціалізаційна робота жінок (матерів, педагогів, науковців, громадських активісток тощо) над українським характером. Потреба соціалізації українського «шляхетного характеру» (Я. Ярема, Н. Зборовська) та екстраверсійності соціальної психіки – важливе освітнє та виховне завдання для жіночих організацій.

Розбудова української соціокультури пов'язана з жіночою «етикою турботи». На нашу думку, остання містить щонайменше три вектори (активність, рефлексивність, шляхетність): розбудова жіночих соціокультурних мереж (подолання ейджизму); посилення політичної й психологічної суб'єктивації (віднайдення власної візії та формування власних соціальних цілей); формування в молоді шляхетного характеру [3, с. 34]. Останнє завдання громадських організацій має масштабний соціотерапевтичний вимір. Розвиток екстраверсійності соціальної психіки та шляхетності українського характеру можливий через суспільні реформи, якісні зміни в освітньо-виховній роботі з молоддю. Очевидно, що ці завдання визначають сьогочасну роль жінки в розвитку української духовності.

Отже, трансформації ціннісних засад приватної сфери під впливом глобалізаційно-міграційних процесів окреслили нові напрями подолання дилеми «приватне / громадське». Для української соціокультурної ситуації – це діяльність жіночих організацій із формування психокультури «відповідального материнства» й активного громадянства. Українські жіночі організації ще п'ять

років тому були «занурені» в проблеми приватної сфери та родини, спричинені міграційними процесами й соціально-економічною кризою. На жаль, жіночі організації залишаються недостатньо дієвими у сфері інновацій стосовно соціальної політики, не впливають на її реформування, не ініціюють прийняття тих законів, які б стояли на захисті української сім'ї, материнства, дитинства. Важливим завданням для жіночих організацій, зокрема традиціоналістського типу (які є найбільш масовими), є не лише продовження гуманітарної роботи в межах приватного (окремих родин). Жіночим організаціям необхідно віднайти свій соціальний голос і законодавчу силу, здобути політичне представництво в парламенті та вийти на політико-громадянську площину, щоби більш дієво впливати на проведення соціально-економічних реформ.

Список використаної літератури

1. Устінова Н. З'ясування зв'язків участі жінок у діяльності жіночих громадських об'єднань із демографічними, соціально-психологічними та психологічними чинниками / Н. Устінова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Психологія. – 2014. – № 1 (1) – С. 71–74.
2. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях / А. Карась. – Київ-Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 520 с.
3. Гапон Н. Жінка та розбудова українського соціокультурного простору/ Н. Гапон // Українська жінка в національному і глобальному просторі : історія, сучасність, майбутнє : зб. матеріалів міжн. наук. форуму (24–25 лист. 2016 р.). – Дрогобич : «Трек ЛТД», 2016. – С. 32–34.

SOLVING PUBLIC AND PRIVATE DILEMMA: UKRAINIAN THE REVITALIZATION WOMEN'S ORGANIZATIONS

Nadiia Hapon

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str, 1, Lviv, 79000*

The article deals with external (institutional) and internal (subjective) factors of the public / private dilemma. It is analyzed the factors of low motivation of women's participation in public organizations. It is based the necessity of changing the goals of women's development strategies of Ukrainian sociocultural system. We characterized the priority vectors of women organizations' "care ethics".

Key words: public participation, women's organizations, social innovations, politics.